

ODBORNÉ A PEDAGOGICKÉ PRAXE VE SPORTU A TĚLESNÉ VÝCHOVĚ

Pavel Tilinger a kolektiv

**Odborné a pedagogické praxe
ve sportu a tělesné výchově**

doc. PhDr. Pavel Tilinger, CSc. a kolektiv

Autorský kolektiv:

prof. PaedDr. Ludmila Fialová, Ph.D.

PhDr. Libor Flemr, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Alena Lejčarová, Ph.D.

doc. PaedDr. Tomáš Perič, Ph.D.

doc. PhDr. Jiří Suchý, Ph.D.

doc. PhDr. Pavel Tilinger, CSc.

Mgr. Jitka Vorázková, Ph.D.

Recenzovali:

doc. PaedDr. Jiří Ryba, CSc.

RNDr. Kateřina Blažová

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum
jako učební text pro posluchače Fakulty tělesné výchovy a sportu UK

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání druhé

© Univerzita Karlova v Praze, 2014

© Pavel Tilinger a kolektiv, 2014

Text neprošel jazykovou ani redakční úpravou nakladatelství

ISBN 978-80-246-2795-3

ISBN 978-80-246-2796-0 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

OBSAH

Úvodní slovo	5
1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY PRAXÍ V TĚLESNÉ VÝCHOVĚ A SPORTU (Tilinger)	7
2. ZAČLENĚNÍ PRAXÍ DO PLÁNU STUDIA NA UK FTVS (Tilinger)	9
3. ODBORNÁ PRAXE V TĚLOVÝCHOVĚ I (Perič, Suchý, Tilinger)	11
4. PEDAGOGICKÁ PRAXE VE ŠKOLE (I) (Fialová, Tilinger)	20
5. VŠEOBECNÉ INFORMACE A POKYNY K ODBORNÝM A PEDAGOGICKÝM PRAXÍM (Tilinger)	28
6. ODBORNÁ PRAXE V TĚLOVÝCHOVĚ II (Tilinger, Suchý)	30
7. PEDAGOGICKÁ PRAXE NA ZÁKLADNÍ A STŘEDNÍ ŠKOLE (Tilinger)	35
8. ODBORNÉ A PEDAGOGICKÉ PRAXE V KOMBINOVANÉM STUDIU (KS) OBORU TĚLESNÁ VÝCHOVA A SPORT (TVS) (Tilinger, Suchý, Flemr)	43
9. PRAXE V PREZENČNÍM STUDIU OBORU APLIKOVANÁ TĚLESNÁ VÝCHOVA A SPORT (ATVS) (Lejčarová, Tilinger, Flemr)	47
10. PŘED NÁSTUPEM NA PRAXI (Tilinger)	53
11. HODNOCENÍ PEDAGOGICKÝCH PRAXÍ STUDENTY UK FTVS (Tilinger)	57
12. PÍSEMNÁ PŘÍPRAVA NA ROZCVIČENÍ (Vorálková)	60
13. LITERATURA (Tilinger)	65
14. PŘÍLOHY (Tilinger)	66

ÚVODNÍ SLOVO

Učební text je určen pro **studující oboru tělesná výchova a sport UK FTVS**. Obsahuje kompletní informace a pokyny ke všem typům odborných a pedagogických praxí, které studenti v průběhu studia musí absolvovat. Kapitoly jsou řazeny za sebou v podstatě tak, jak na sebe navazují praxe ve studijním plánu jednooborového studia tělesné výchovy a sportu.

Svou kapitolu mají i praxe pro studující Aplikovanou TV a sport (kapitola 9).

Texty mohou úspěšně využít i **studenti oboru učitelství** pro jejich pedagogické praxe na základních a středních školách (především kapitoly 4, 5, 7 a příslušné přílohy).

Pokyny **pro studenty kombinovaného studia** představují souhrn zápočtových požadavků v oblasti praxe v tělovýchově a ve školách (kapitola 8 v návaznosti na předchozí kapitoly a příslušné přílohy).

Kapitoly 10, 11 a 12 jsou zařazeny do textu s cílem ulehčit studentům vstup do pedagogické aktivity.

Přílohy – formuláře, doplněné příklady záznamů – jsou úplným souborem, který student TVS v průběhu absolvování jednotlivých praxí využije pro dokumentaci praxe. Je nutné je okopírovat (některé i vícekrát), postupně vyplnit a odevzdat jako součást dokumentace příslušné praxe.

Učební texty jistě uvítají jako potřebnou pomůcku také **učitelé** základních a středních škol, **trenéři, cvičitelé a další pedagogové**, kteří vedou jako fakultní učitelé (trenéři, cvičitelé...) studenty UK FTVS na odborných a pedagogických praxích.

Autoři budou vděční všem uživatelům učebnice za připomínky a podněty vedoucí ke zkvalitnění odborné praktické přípravy studentů UK FTVS.

Za autorský kolektiv
Pavel Tilinger
Praha, únor 2014

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY PRAXÍ V TĚLESNÉ VÝCHOVĚ A SPORTU

Posláním předkládaného učebního textu je umožnit studentům UK FTVS orientovat se v oblasti odborných a pedagogických praxí a pokud možno jim pomoci úspěšně projít řadou na sebe navazujících aktivit – praxí realizovaných mimo objekt UK FTVS v institucích a zařízeních, v nichž po skončení studia absolventi mohou působit. Dovolujeme si proto předložit pracovní výklad základních pojmů, které jsou ve společnosti pedagogů běžně používány, nicméně jsou mnohdy zdrojem nedorozumění a problémů z důvodu jejich značně nejednotného výkladu.

ZÁKLADNÍ POJMY

Hospitace. Podle Nového akademického slovníku cizích slov (Kraus a kol. 2006) je hospitace návštěva vyučovací hodiny, přednášky apod. za účelem poznání stavu a úrovně výchovně vzdělávací práce a výměny pedagogických zkušeností. Slouží k bližšímu poznání práce sledovaného jevu. Obdobně vymezuje hospitaci Encyklopedie Diderot (1999): „návštěva ve vyučovací hodině za účelem zjištění kvality výuky nebo získání zkušeností“.

Hospitaci je tedy možné charakterizovat jako formu získávání informací o práci a jejích metodách, organizaci a pracovních výsledcích u jednotlivých pedagogů (i kolektivu pedagogů) z hlediska získávání zkušeností hospitujícího nebo z hlediska potřeb pedagogického řízení výchovně vzdělávací práce. Jejimi základními prostředky jsou pozorování a rozhovor. Hospitace může být také chápána jako prostředek pedagogické diagnózy.

Praxe je Klimešem (1995) vymezena jako provádění určitého úkonu nebo činnosti v určitém oboru jako cvičení pro nabytí zručnosti pro zaučení, nebo také jako zkušenost, zručnost, zběhlost. Lze říci, že to je určité cvičení, aktivita, směřující ke zvládnutí dovedností, činností, vzorců chování, transformace teoretických vědomostí do konkrétních profesních aktivit.

Odbornou (možná i oborovou) **praxi** je v návaznosti na obecnou charakteristiku možno chápat jako aktivity směřující ke zvládnutí klíčových kompetencí pedagoga – profesních činností, dovedností, návyků, osvojení si vzorců chování a jednání ve zvoleném oboru.

Odbornou praxí v tělovýchově potom rozumíme aktivity směřující k utváření či završení zvládnutí klíčových kompetencí, spojených s přípravou, koncipováním, řízením a evaluací pedagogického procesu, profesního chování a jednání tělovýchovného, resp. sportovního pedagoga (trenéra, cvičitele, instruktora, manažera...), spojených s řízením pedagogického procesu v konkrétní oblasti tělovýchovy. Odbornou praxí v tělovýchově chápeme tedy všechny praktické aktivity spojené s profesní přípravou tělovýchovného – sportovního odborníka.

Pojem **pedagogická praxe** je v podstatě jiným výrazem pro stejnou – odbornou – praxi. Tradičně je však toto označení spojováno s praxí ve škole, proto jím, především v souladu se zvyklostmi a tradicí, budeme v následujícím textu rozumět formu odborné praxe v konkrétním zařízení – ve škole. **Pedagogická praxe ve škole** je chápána jako aktivita směřující ke zvládnutí klíčových kompetencí – praktických činností, profesního chování a jednání pedagoga – učitele, spojených s nácvikem řízení pedagogického procesu – výuky tělesné výchovy ve škole.

Odborné, resp. pedagogické, praxe se uskutečňují v podstatě ve dvou formách. **Bloková forma praxe** představuje uskutečnění aktivit v omezeném časovém úseku (několika týdnů), kdy je praxe jediným vyučovacím předmětem pro praktikujícího studenta. **Průběžnou formou praxe** je chápáno uspořádání, kdy je studentem této aktivitě věnováno několik hodin týdně např. po dobu celého semestru.

Fakultní učitel (cvičný učitel, uvádějící učitel, školitel, poradce pro praxi, tutor apod.) je označení pedagoga, který vede praxi studentů vysoké školy pedagogického směru ve škole (základní, střední, speciální, odborné apod.).

Fakultní škola je označení pro školu, s níž má jedna či několik fakult připravujících učitele dohodu a jejíž někteří pedagogové působí v roli fakultních učitelů – vedoucích pedagogické praxe studujících – budoucích učitelů.

Fakultní trenér (cvičitel, instruktor apod.) je označení pedagoga, který vede odbornou praxi studentů vysoké školy (pedagogického směru) v oblasti tělovýchovy (např. sportovní kluby, fitcentra, soukromé sportovní akademie apod.). V mnohých případech je toto pojmenování nepřilíš přesné či vhodné, proto by se v této situaci dalo použít i označení **poradce pro praxi**.

Metodik (didaktik) je pojmenování pro učitele fakulty či vysoké školy, který má na starosti didaktickou (obsahovou) stránku pedagogické a odborné praxe a vedle této funkce plní i další úkoly spojené s realizací studentské praxe (organizační, kontrolní, metodické a další).

Vedoucí učitel praxe je zaměstnanec fakulty (učitel UK FTVS), který má v pracovní náplni na starosti organizační přípravu a realizaci (včetně hodnocení – zápočtů) příslušnou konkrétní praxi (odbornou, pedagogickou), jež je součástí studijního programu studenta a kterou student plní dle pokynů tohoto učitele.

2. ZAČLENĚNÍ PRAXÍ DO PLÁNU STUDIA NA UK FTVS

Odborné a pedagogické praxe jsou bezesporu součástí i završením studia tělovýchovného pedagoga (učitele, trenéra, cvičitele, instruktora, manažera apod.). Zde by si měl student ověřit, nacvičit, procvičit a prakticky osvojit využitelné učitelské (trenérské, cvičitelské, instruktorské...) kompetence, dovednosti, činnosti a chování. Odborná, či pedagogická praxe představuje transformaci teoretických vědomostí a praktických dovedností osvojených v průběhu studia na UK FTVS do profesního chování a jednání tělovýchovného odborníka v konkrétních situacích práce s dětmi, mládeží či dospělými ve škole, sportovním klubu, fitcentru či v jiných formách mnohotvárné, pestré palety odborně vedených tělovýchovných, rekreačních či sportovních aktivit.

Je zřejmé, že odborná / pedagogická praxe nemůže i přes vedení zkušeným fakultním učitelem či trenérem, naučit studenta řešit všechny problémy či situace pracovního procesu tělovýchovného pedagoga. Vlastní praxe po absolvování UK FTVS je však v mnohém ulehčena tím, že student ji již v průběhu studia pod odborným vedením zkušených pedagogů (učitelů, trenérů, cvičitelů a dalších) s plným nasazením absolvoval.

Odborné praxe mají následující cíle:

1. Všeobecné seznámení studenta s několika oblastmi činnosti, kde pracují sportovní odborníci, absolventi UK FTVS či jiné vysoké školy připravující tělovýchovné pedagogy.
2. Nácvič pedagogických činností ve vybraných oblastech možného profesního uplatnění sportovních pedagogů.
3. Důkladné procvičení základních algoritmů činností sportovního pedagoga v oblasti budoucího zaměření (působení) absolventa.

Zaměření studia tělesné výchovy a sportu by mělo vycházet z potřeb společnosti. Absolvent UK FTVS by měl být připraven nastoupit do jakékoliv oblasti uplatnění tělovýchovného odborníka jak ve sféře sportu, tělovýchovném hnutí, oblasti tělovýchovných služeb, tak i v oblasti školství. Proto je potřeba v průběhu studia dát studentům možnost seznámit se se všemi možnými pracovními aktivitami tělovýchovných odborníků, umožnit nácvič pedagogických činností v hlavních oblastech jejich možného uplatnění a dle budoucí specializace, resp. směru studia budoucích absolventů, procvičit tuto jejich vybranou budoucí profesionální činnost.

V současném systému odborných a pedagogických praxí je vytvořeno několik postupných kroků. Začínáme řízenými hospitacemi s konkrétně vyčleněnými cíli a úkoly pro pozorování tělovýchovného procesu, eventuálně jsou pro studium a rozborů využívány videozáznamy pedagogické činnosti nejlepších pedagogů. Následují různé formy modelového vyučování či postupného zapojování studenta do vedení dílčích částí lekcí a teprve poté přistupují studenti k vedení celých vyučovacích či tréninkových jednotek nebo cvičebních lekcí pod dohledem zkušených fakultních učitelů (základní a střední školy), trenérů (sportovní kluby), cvičitelů (tělovýchovné organizace apod.), či instruktorů (fitcentra). Celý přehled praxí studentů UK FTVS uvádí tabulky 1 a 2.

Tabulka 1 Přehled pedagogických a odborných praxí studentů prezenčního a kombinovaného studia na UK FTVS. Situace dvoustupňového – bakalářského (Bc.) a na ně navazujícího magisterského (nMgr.) studia studijního oboru Tělesná výchova a sport (situace k 1. 10. 2014).

Předměty	3. r. Bc.	1. r. nMgr.	2. r. nMgr.
Odborná praxe v tělovýchově I	ZS 0/2		
Odborná praxe v tělovýchově II	ZS 0/2		
Pedagogická praxe ve škole (I)	LS 0/2		
Pedagogická praxe na ZŠ (II)		LS 0/4	
Pedagogická praxe na SŠ (III)			3 týdny
Počty hodin	90	60	90

Tabulka 2 Přehled pedagogických a odborných praxí z tělesné výchovy a sportu studentů prezenčního studia na UK FTVS. Situace dvoustupňového – bakalářského (Bc.) a na ně navazujícího magisterského (nMgr.) studia studijního oboru Tělesná výchova a sport v kombinaci s druhým aprobačním předmětem – učitelství (situace k 1. 10. 2014).

Předměty	3. r. Bc.	1. r. nMgr.	2. r. nMgr.
Pedagogická praxe ve škole (I)	LS 0/2		
Pedagogická praxe na ZŠ (II)		2 týdny/02	
Pedagogická praxe na SŠ (III)			2 týdny
Počty hodin	30	60/30	60

Tabulka 3 Přehled praxí studentů prezenčního studia Aplikovaná tělesná výchova a sport na UK FTVS. Situace dvoustupňového – bakalářského (Bc.) a na ně navazujícího magisterského (nMgr.) studia studijního oboru Aplikovaná tělesná výchova a sport (situace k 1. 10. 2014).

Předměty	3. r. Bc.	1. r. nMgr.	2. r. nMgr.
Praxe ve speciálních zařízeních pro OSP I	0/6		
Praxe ve speciálních zařízeních pro OSP II			0/8
Počty hodin:	90		120

Nemalá pozornost je soustavně věnována dalšímu vzdělávání fakultních učitelů. Oddělení pedagogických praxí UK FTVS pořádá každoročně semináře pro učitele středních a základních škol. Postupně se vytváří a doplňuje tým externích spolupracovníků aktivně se podílejících na utváření a profilaci kvalitních tělovýchovných pedagogů z řad našich absolventů. To je v současné době záležitost velmi aktuální, neboť další rozvoj školství a výrazné změny v tělovýchově přinášejí celou řadu značných komplikací. Na druhé straně jsou studenti prostřednictvím předmětu přímo v praxi seznamováni s mnohými problémy, existujícími mimo vlastní pedagogický proces. Začátky jejich pedagogické činnosti jsou tímto ulehčeny.

V následujících kapitolách se budeme podrobně věnovat jednotlivým druhům praxí, které jsou součástí studijního programu Tělesná výchova a sport a studijních oborů Tělesná výchova a sport (prezenční i kombinované studium), Tělesná výchova a sport v kombinaci s druhým aprobačním předmětem – učitelství (prezenční studium) a studijnímu oboru Aplikovaná tělesná výchova a sport.

3. ODBORNÁ PRAXE V TĚLOVÝCHOVĚ I

3. r. Bc. studia TVS, 0/2 zimní semestr, zápočet

CHARAKTERISTIKA ODBORNÉ PRAXE V TĚLOVÝCHOVĚ I

První odborná praxe v tělovýchově je věnována hospitacím. Tato praxe představuje kombinaci opakovaných kolektivních návštěv tělovýchovných a sportovních zařízení s následnými rozbory hospitovaných tréninkových jednotek v rámci seminářů, věnovaných prezentaci výsledků pozorování a posuzování nejrůznějších stránek sledovaných procesů, a to především z pohledu toho, kdo proces řídí, nikoliv z pohledu toho, kdo je řízen. Jde zde o podporu postupného přechodu myšlení studentů z pozice žáka, sportovce, cvičence, studenta, tj. jedince, který je v tréninkovém procesu řízen, do pozice učitele, cvičitele, trenéra, instruktora, tj. jedince, který tréninkový proces řídí.

Cílem odborné praxe v tělovýchově I („hospitační“ praxe) je seznámit studenty s různými formami tělovýchovného procesu na úrovni výkonnostního či vrcholového sportu, spolkové tělovýchovy a tělovýchovných služeb (fitcentra, soukromé sportovní školy či akademie apod.).

V oblasti sledování sportovního tréninku studenti postupují od vytvoření projektu a jeho obhajoby, přes sběr dat a jejich vyhodnocení, až po zpracování závěrů z řady pozorování a jejich obhajobu na semináři.

Další úkoly čekají studenty v oblasti pozorování a posuzování kvality tělovýchovných služeb.

RÁMCOVÝ PLÁN VÝUKY ODBORNÉ PRAXE V TĚLOVÝCHOVĚ I

1. Úvod do výuky, seznámení s cíli předmětu, zadání úkolů pro vypracování zápočtových (seminárních) prací
2. Seminář k projektům seminárních prací (obhajoba projektů)
- 3., 4. Hospitace ve sportovních klubech (výkonnostní a vrcholový sport)
5. Seminář k předcházejícím hospitacím (prezentace výsledků pozorování)
- 6., 7. Hospitace ve sportovních klubech (sport dětí a mládeže)
8. Seminář k předcházejícím hospitacím (prezentace výsledků pozorování)
- 9., 10. Hospitace v zařízeních poskytujících tělovýchovné služby (fitcentra, cestovní kanceláře apod.)
11. Seminář k předcházejícím hospitacím (prezentace výsledků pozorování)
12. Hospitace ve spolkové tělovýchově a „netradičních“ institucích (Akademie Tajči, Boccia, Kung-Fu apod., sport zdravotně postižených, tělovýchovné aktivity ve věznicích apod.)
13. Hospitace v oblasti tělovýchovných služeb (fitcentra)
14. Seminář k předcházejícím hospitacím (prezentace výsledků pozorování)
15. Závěrečný seminář (obhajoba závěrů pozorování), vyhodnocení výuky, zápočty

Požadavky na zápočet:

1. Seminární práce (oblast sportu – sledování sportovního tréninku)
2. Seminární práce (oblast tělovýchovných služeb)